

Folyamatos múlt

Szárás György válaszol Constantin Cubleşan kérdéseire (TRIBUNA, 1980. 48.), szóban és írásban, közelről és messziről, tolmáccsal és tolmács nélkül. Buda-pesti színelőadás és kolozsvári lapzárta között feszül az üzenet: nem szabad késnie. Az interjú hamar kilép szakmai medréből. Szárás olyasmire is válaszol, amiről a tapintatos, észkréti kérdés nem is faggatta. „Írósága történeté“-be szövődve, katartikus erejű életrajzi motívumok bizonyítják történelmi érvényességét a személyes tapasztalatnak: „Budapesten születtem, apám az első világháború után Cseh-szlovákiához csatolt területről való. A Horthy-rendszer iskolájában sovinizmusra neveltek, természetesen. Aztán apám városa Magyarországhoz került, oda költözünk, szlovák-magyar vegyes vidékre. Szlovák gyerekekkel jártam iskolába, barátaim voltak, a találkozás a valósággal elég volt, hogy elfüstölögjön belőlem a gyűlölködés. [...] 1945. május 8-án a városterőny erkélyén egy szlovák partizán nyomta a kezembe fegyverét: köszöntsem én is a békét egy sorozattal. [...] Aztán egyszerre megfagyott a világ körülöttem: az iskolában nem lehetett magyarul megszólalni, aki megtette mégis, kopaszra nyírták. Aztán áttelepítettek Magyarországra. Olyan faluba kerülünk, ahol folyt már a svábok kitelepítése. Tizenöt évesen „karhatalom“ lettem, pisztollyal, karszalaggal. És persze „fizettem“, mert most én voltam az „úr“. Rossz élmény volt, de végtére nem haszontalan. Egy háznál, amikor mentünk, hogy lakóit a kitelepítő vagonokhoz vigyük, fakeszesek sorával találtam szemközt magam: hazahordták a halottaik fejfáit, s a falakhoz támogatták, néma tünnetesül. Aztán meg kellett érnem még egy kitelepítést; ezt már katonaként, az 50-es évek elején; a jugoszláv határsávbán: éjszaka, teherautók, rajtaütésszerű csomagoltatás...”

Történelmi drámák szerzője vall így arról, miként is lett — történelmi drámák szerzője, *hogyanok, miérték, miótká* önkéntes kutatója. „A magyar történelmi dráma kezdetét a Béccsel szembeni ellenállás, a függetlenségi törekvések jellemezték. Heroikus-patetikus volt, dicsfény-övezte hősekkel — és kellett a nemzeti tudat élesztéséhez, ébren tartásához. Később, az osztrák–magyar kiegyezés után ez a nemes pátoz átcsapott valami másba; a múlt többé nem volt világos és támaszték a sötét jelen ellenében, hanem igazolás a kialakuló rossz felsőbbrendűségi tudat, megalomán góg számára. Szirupos »történelmi« operettek, hazug heroizmus jellemezték ezt a korszakot.“ Szárás György szerint, aki hozzáteszi: „válságmentes időszak volt“; már egy előző kérdésre válaszolva ugyanis válságpártinak bizonyul, legalábbis a drámában, mert „Baj mindig akkor volt, amikor nem volt válság. Amikor nem volt minek válságban lennie.“ Most van, állapítja meg elégtétellel, mert „megtanultuk, hogy a történelem komplex folyamat, teljességében kell vállalni jót és rosszat, nagyszerűt és szegényettest, különben a torzított kép ismét csak torz társadalmi tudatot terem“.

Szabad-e ekkora felelősséget róni a történelmi dráma írójára? — tűnődik az olvasó. Mit tehet egy vagy egy tucat történelmi vagy „történelmi“ színmű? Nem mindent, de nem is keveset. Hadd idézzük ismét Szárás Györgyöt: „A história analógiákkal ugyan nem szolgál, de tanulságokkal annál inkább“; ő viszont teljes egyetértéssel Jules Michelet-t idézi, aki már a múlt század derekán tudta: „Aki beéri a jelennel, sohasem fogja megérteni a jelent.“

Constantin Cubleşan író, a kolozsvári Nemzeti Színház igazgatója hivatalos vendégként nézte meg Budapesten a József Attila színházban Szárás György *Ítélet-ídő* című színművét. Az előadás másnapján lezajlott beszélgetés tárgyához kapcsolódik az interjú következő kérdése: „Határozottan és árnyaltan, nagy kifejezőerővel közelítette meg [Szárás György] a román–magyar történelmi múlttal összefüggő kérdéseket, amelyeknek döntő mozzanata az 1848-as forradalom Erdélyben. Ismer-e erről a témáról szóló román darabokat?“ „Sajnos, csak egyet“ — válaszolja Szárás, s hozzáfűzi: „ez kétszeresen sajnós, mert ebben a darabban Kossuth úgy akarja »megoldani« a román felkelés gondját, hogy bérgyilkost küld Iancu nya-

kára. [...] Silviu Dragomir és Ștefan Pascu könyvében szó sem esik ilyesmiről. Mondhatnánk: írói szabadság. De nagyon röstellném magam Ön előtt, ha ebben a tárgykörben ekkora szabadságot engedtem volna meg magamnak. Kinek higgyek? Bálcescunak, aki így ír Kossuthról: »Nemcsak felvilágosult és igen kiváló ember, hanem méghozzá becsületes ember benyomását is tette rám.« Ha abból indulok ki, hogy nekem, a magyarnak Kossuth a jó értelemben vett magyarságtudat képviselője, viszont Avram Iancuban nem látok mást, mint valakit, aki fegyverrel küzdött az én Kossuthom ellen: bizonyos, hogy tisztességes emberként és jó íróként is hamis drámát fogok írni. De ha tudom, hogy a történelem s benne a román—magyar viszony tragikus bonyolult folyamat, hogy milyen gyakran kerülnek tiszta emberek a barikád két oldalára, ha nemcsak elfogadom, de megérteni is akarom, hogy Iancu egy nemzet lelkének, akaratának, vágyainak képviselője — akkor talán sikerül úgy szolgálnom a magam népének érdekét, hogy annak a másik nép is hasznát lássa.“

Ez Száraz György munkája. „És nem is kevés.“ Miután ugyanis megtudtuk, hogy történelmi szakmunkákon kívül olyan irodalmi forrásokból merített empátiát az *Ítéletidő* megírásához, mint Agárbeceanu, Rebreanu, Caragiale, Lucian Blaga („nyugodt európaisága“), a népballadák, Titus Popovici és Ivasiuc, betekintést enged terveibe is: „Éppen most fejeztem be egy tanulmánykötetet Budapestről, a párizsi Hachette és a mi Corvinánk közös kiadása lesz. És még egy francia ügy: koprodukciós forgatókönyv Kuncz Aladár *Fekete kolostorából*. De a legfontosabb az, amihez évek óta gyűjtöm az anyagot: tulajdonképpen öt esszékötet. Az első már megjelent *Egy előítélet nyomában* címmel, a magyarországi antiszemitizmus a tárgya. A többi négy: délszlávok, németek, szlovákok, románok kapcsolata a magyarokkal — a közös múlt.“

Hogy is mondta Michelet? Nem érhetjük be a jelennel, éppen mert meg akarjuk érteni a jelent.

Szilágyi Júlia

VILÁG VAGY NEM VILÁG (Profil, 1980. 6.)

Az Észak—Dél téma továbbra is napi-
renden marad a világ politikai közvéle-
ményében. Ha ehhez külön emlékezte-
tőre lett volna szükség, nemrégiben egy
Új-Delhiben megtartott értekezleten a
fejlett és fejlődő államok tanácskoztak.
(Észak és Dél aránya a bizottságban
22:83.) Ezt követően Willy Brandt be-
nyújtotta New Yorkban Kurt Waldheim
ENSZ-főtitkárnak azt a jelentést, ame-
lyen a vezetése alatt működő bizottság
két évig dolgozott. A jelentés címe:
*Észak—Dél — Az életben maradás prog-
ramja.*

A Brandt-bizottság beszámolója nem
az első a maga nemében. A kanadai Lester
Pearson 1969-ben már nyilvános-
ságra hozott egy hasonló dokumentumot
Partnership of Development címmel. Az
ebben foglalt elemzések végeredmény-
ben ugyanazokat a tanulságokat kínál-
ták, mint a mostani összefoglalás, és ép-
pen oly kevésbé vezettek kielégítő ered-
ményre. A fejlesztési politika harminc
éve alatt a szakadék Észak és Dél között
tovább nőtt.

Az északi félteke néhány országában
összpontosul a világ jövedelmének négy-
ötöde. A déli félteke az ipari össztermel-
ésnek alig 9 százalékát adja. Több mint
800 millió ember él teljes nyomorban,
az egész emberiség egyötöde éhezik. A

szegényebb országokban minden negye-
dik gyermek elpusztul, mielőtt betöltené
ötödik életévét. Az életben maradtak
átlagéletkora is csak 50 év körül van.
Csak a felének van esélye arra, hogy
valaha elsajátítsa az írás-olvasás tudomá-
nyát. A születési arányszám ezzel
szemben még mindig magas.

A nyugati ipari országokat, amelyek
saját gondjaikkal vannak elfoglalva, ke-
véssé foglalkoztatta a harmadik és ne-
gyedik világ, s a nekik nyújtott segítség
kevesebb volt annál, mint amit ígértek.
Az is nehézséget okoz, hogy a fejlődő
országok itt egyoldalúan igazítják vára-
kozásait a fejlettek mai szintjéhez,
megfelelkezvén arról, hogy a fejlődés
elsősorban a maguk dolga. Szóval, hogy
nem csupán nemzeti jövedelemről van
szó, hanem társadalmi feladatokról, föld-
reformról, közegészségügyről, születéssza-
bályozásról, iskolázásról, állami szolgál-
tatásokról. És azt sem látják be köny-
nyen, hogy aki igazságot és jogegyenlő-
séget követel az államok közötti életben,
annak saját határain belül is gondoskod-
nia kell ezen elvek érvényesüléséről.

Willy Brandt „nagy veszélyekről“, „ha-
lálós fenyegetésekről“ és „hatalmas koc-
kázatokról“ beszél a jelentéshez írt elő-
szavában: „Észak és Dél nem folytathat-
ja tovább az eddigi politikát, mintha
azon csak itt-ott volna némi javítani-
való. Új szellemi tájékozódásra van szük-
ség, komoly lépésekre a szerkezeti vál-

tozások és a fokozott gyakorlati együttműködés irányában. A tárgyalások légkörének meg kell enyhülnie, hogy fölöslegessé váljék a szónoklatok háborúja.

A Brandt-bizottságban együtt dolgoztak a harmadik világ radikális képviselői az ipari országok konzervatív politikusaival. Az általuk kidolgozott javaslatok részben ügyrendi, részben tárgyi, részben pénzügyi természetűek. Egy világméretű csúcstalálkozóra vár a feladat, hogy megegyezést hozzon létre alkotó szellemű partneri együttműködésről. Egyebekben javasolta a bizottság a fegyverkezésre szánt pénzek fejlesztési célokra történő felhasználását, a harmadik világgal folytatott fegyverkereskedelem korlátozását, Észak piacainak hozzáférhetőbbé tételét Dél számára, világméretű hadjárat indítását az éhínség és a betegségek ellen, közös nyersanyagbázist és konkrét nyersanyag-stabilizálási egyezményeket, a Világbank és a nemzetközi devizaalap pénzellátásának javítását, a fejlődő országok beleszólási jogának kibővítését ezeknek az intézményeknek a vezetésébe, az adósságok nagyvonalú kezelését, a „szegények közt legszegényebbek” segélyezésének fokozását, a kereskedelmi korlátozások megszüntetését, a világ közös természeti kincseinek (óceáni halállomány, nyersanyagok stb.) és a fegyverek exportjának megadóztatását, az ipari struktúrák átalakítását. Hogy mindez mibe kerül, az nem olvasható ki pontosan a beszámolóból. Tény azonban, hogy a Brandt-bizottság pontosan kijelöli a célt: az ipari országoknak 1985-ig 0,7 százalékra kell emelni társadalmi össztermelésüknek azt a hányadát, amelyet a fejlődő államok támogatására fordítanak. Az ezredfordulóra 1,0 százalékra kell emelkednie az aránynak.

Némely dolog azonban kissé homályos a beszámolóban, más pontok nyitva maradtak, ismét mások megkérdőjelezhetők. A szakemberek nyilván hamarosan össze is fognak zördülni a részletkérdések értelmezésén. Ahhoz azonban semmi kétség nem fér, hogy az ipari államoknak érdekük a fejlődő országok támogatása és aktivizálása.

Ahogy a XIX. század végén és a XX. század elején a munkások magasabb bére föllendítette a tömegek vásárlóerejét, és felélénkítette a gazdasági életet, most a fejlődő országok gazdaságának megerősítése adhatja új lendületet a világ gazdaságnak. Megfelelő szociálpolitikával pedig arról kellene gondoskodni, hogy a déli félteke embermillárdjaiban ne halmozódjék fel veszélyes mennyiségű feszültség.

„Rengeteg lehetőséget mulasztottunk

el — írja Willy Brandt —, sok porcelán zúzódtott szét.” A harmadik világ egyre türelmetlenebb lesz. Valóban lehetséges, hogy az ipari államoknak most van utoljára lehetőségük a fejlődő országokhoz fűződő viszonyuk újbóli megalapozására. A feladat nehéz, hisz a világközösség még nem jött létre, és hosszadalmas is, mert történelmi folyamatokat nem lehet szerződésekkel helyettesíteni.

P. J. A.

VILÁGSZABVÁNYOK (Figyelő, 1980. 41.)

Több mint fél évszázada, 1926-ban Londonban ültek össze hús ország műszaki, gazdasági szakemberei. Nem kis feladatot tűztek napirendre: az első világháború után újjáéledt ipari termelés fejlődésének egyik műszaki akadályát kívánták elhárítani vagy legalábbis kisebbíteni. Megoldást kerestek egy olyan műszaki nyelv kialakítására, amely lehetővé teszi — az anyagok, alkatrészek, részegységek műszaki jellemzőinek egyéges előírása révén — az eddiginél sokkal erőteljesebb nemzetközi munkamegosztást, új távlatokat nyitva a termelés növelése és gazdaságosabbá tétele előtt. Így született meg a nemzetközi szabványosítási szervezet (International Organization for Standardization, röviden ISO), amely azóta világrészeket átfogó szervezetté vált, szabványai napjainkban a gazdasági-műszaki együttműködés és a világkereskedelem legfontosabb eszközei közé tartoznak. Az október 14-i Szabványosítási Világnap egyben a nagy, világot átfogó szervezet ünnepnapja is.

Egyes szakterületeken már a húszas évek előtt is létrejöttek nemzetközi egyezőítő, szabványosító szervezetek, ezek ma is működnek. Emellett az ENSZ szakosított szervei is foglalkoznak a téma-területükhöz tartozó eszközök egységesítésével. E szervezetek szabványosító munkájukat ma már egyre jobban összehangolják a legnagyobb nemzetközi szabványügyi szervezet tevékenységével. Az ISO-nak 88 tagországa van, amelyek a világ termelésének mintegy 98 százalékát adják.

Az ISO székhelye Genf. Itt működik a viszonylag kis létszámú, a tagországok legképzettebb szakembereiből álló központ. Ez szervezi a világszabványok kidolgozását. A szervezés tényét hangsúlyozni kell, hiszen a szabványok valóban nem itt, a központban születnek, hanem a kereken 160 szaktanácsadóban (Technical Committee, röviden TC), illetve az ezekhez tartozó 589 szaktanácsadóban és 1151 munkacsoportban.

A szakbizottságokban és munkacsoportokban több mint 100 000 szabvány- és minőségügyi szakember dolgozik, köztük az adott témák tudósai, mérnökei, gazdasági és kereskedelmi szakértői. A bizottságokban kidolgozott, egyeztetett szabványokat az ISO Tanácsában hagyják jóvá, mielőtt angol és francia nyelven ismertették őket. Az ISO által eddig kibocsátott szabványok száma 4000 körül van; ezek összterjedelme megközelíti a 40 000 oldalt, felölelve az élet szinte minden területét.

Jellemző a világszabvány-igények gyors növekedésére, hogy az említett 4000 szabvány kétharmadát a legutóbbi három éven adták ki. Ez a gyorsuló fejlődés nem véletlen. Több körülmény valószínűleg kikényszeríti a világszabványok szerkesztésének meggyorsítását. Például a legkedvezőbb gyártási mennyiség kialakítására való törekvés, ami a legtöbb nemzetgazdaság esetében csak széles körű nemzetközi munkamegosztással érhető el. A gazdaságos termeléshez általában szükséges nagytömegű sorozatgyártás előfeltétele a magas fokú tipizáltság; a méretek és normatívák egységesítése ugyancsak megköveteli a korszerű, lehetőség szerint nemzetközi érvényű szabványokat. Ezek alapozhatják meg a gazdasági, műszaki és tudományos nemzetközi integrálás gyorsítását, továbbá annak a követelménynek érvényesítését, hogy bárhol előállított termék a világ bármely részén egyaránt felhasználható, más berendezésekhez illeszthető legyen.

Több új, csak nemzetközi, sőt világméretű együttműködéssel megoldható feladat ugyancsak megköveteli a közösen kidolgozott és egységesített műszaki normatívákat s azok elterjedését. Ilyen feladat a környezetvédelem, a szállítás és a közlekedés biztonságának növelése, a távközlés fejlesztése, az elektronikának a közhasználatú készülékekben való alkalmazása, az új energiaforrások felhasználása, a külföldi nemzetközi szolgáltatások kiépítése, például az adatbankok hálózatának létrehozása.

A nemzetközi szabványok jelentősen növelik a nemzetközi kereskedelem kibővítését és nem utolsósorban olcsóbbá tételét az egységes minőségi vizsgálati módszerek alkalmazásával és ezek kölcsönös elismerésével. Mindez olyan irányba hat, hogy a nemzeti, „egyező” megoldású szabványokat a világszabványok közvetlen átvétele és alkalmazása váltsa fel. Máris számos példa van arra, hogy egy-egy témakörben a kiadott világszabványt sok ország közvetlenül, minden módosítás nélkül nemzeti szabványként veszi át és használja.

Újabbban olyan negatív törekvések is jelentkeznek, amelyek a szabványokat

kifejezetten protekcionista célokra akarják felhasználni. Ezek a manőverek arra irányulnak, hogy egyes cégek az eltérő — vagy éppenséggel „eltérített” — szabványokra való hivatkozással védjék piacukat, s a nem kívánt behozatalt elhárítva, a diszkriminációs „hátsó” gondolatot műszaki színvonalbeli különbségnek tüntessék fel. Az ilyen törekvések megátalásában is sokat tehet a nemzetközi szabványosítás: ha ugyanis egy-egy termékre jól bevált és sok helyen alkalmazott nemzetközi szabvány van érvényben, akkor az efféle kifogások lehetetlenné válnak. Ha valamely nemzetgazdaság képes átvenni egy-egy „világszabványt”, ez akkor azt is jelenti, sőt igazolja, hogy az adott területen, adott terméknel a gyártási színvonal, a műszaki technológiai kultúra megfelel az általános nemzetközi követelményeknek. Ilyen szempontból a „világszabványok” a műszaki fejlesztés számára részletes orientációt is nyújtanak. Csökkentik a fejlesztés kockázatát.

Nehéz feladat eldönteni, hogy milyen legyen a szabványban előírt követelmény szintje, a mérce magassága. Ennek megállapításánál ugyanis figyelembe kell venni a meglévő, objektív gazdasági-műszaki lehetőségeket, hiszen nem sok értelme van olyan, szakmai szempontból imponáló szabványokat készíteni, amelyek követésére a gyakorlatban nincs lehetőség. Ám a másik véglet, a könnyen teljesíthető és ezért kevesebb ellenállást kiváltó szabvány készítése sem kevésbé káros, mert az konzerválja az alacsony szintet, nem hat kellően a fejlődésre, a műszaki haladásra. Márpedig a szabványok egyik igen fontos szerepe, hogy ösztönözze a gyártókat a korszerű, jó minőségű, megbízható termékek előállítására.

Nem túlzás azt mondani, hogy a szabványokban egy-egy népgazdasági szintű elhatárolásnak, ipar- és gazdaságpolitikai döntésnek konkrét, egyértelműen pontos, mérhető megjelenési formáit, eszközeit is látunk kell. Valamely magas szintű gazdasági határozat többnyire csak az általános, a műszaki részleteket kevésbé tartalmazó irányvonalat adja meg, az ebben rejlő feladatok és követelmények kézzelfoghatóvá tételéhez jelentős segítséget adhatnak a pontos és számszerű adatokat tartalmazó dokumentumok, a szabványok is. A gyakran hangoztatott feladatok — a minőség javítása, a gazdaságosság növelése, a versenyképes termékek előállítása, az anyaggal, energiával való takarékoskosság — konkrétta és egyértelműen mérhetővé tehetők az ezekhez kapcsolt műszaki törvények, a részleteket is tartalmazó előírások, szabványok által. A „jobb minő-

ség" például önmagában csak egy általános fogalom: végrehajthatóvá akkor válik, amikor pontos számokkal, értékekkel konkretizálják is e kívánalmakat, s megteremtődik mind az összehasonlíthatóság, mind az előállíthatóság lehetősége.

A minőség és megbízhatóság a világgazdaságban a versenyképesség és a tőkerekesség központi kérdésévé vált. E megállapítás még azokra az országokra is érvényes, amelyek a korábbi években sem hanyagolták el termékeik minőségének szüntelen javítását. Korábban szerte a világon a versenyképesség úgy is elérhető volt, hogy a termékeket olcsón gyártották, annak árán, hogy csökkent a minőség és a megbízhatóság. Az idő azonban azokat igazolta, akik inkább nagyobb ráfordítással, de nagyobb használati értéket, a megbízhatóság és az élettartam növelését igyekeztek elérni. Igazságuk érvényesülésének oka kétségtelenül az anyag- és energiaárak növekedésében kereshető. Így ugyanis napjainkra egyértelművé vált, hogy a termékek minőségének, megbízhatóságának, élettartamának növekedése végső soron mennyiség-növelő, illetve a világ nyersanyag- és energiakészletét kímélő tényező. Ezért a szabványok összeállításánál ma már első helyen kell figyelembe venni a minőség fejlesztését, megszilárdítását és a megbízhatóság javítását; sőt: e követelmények ma már a kompatibilitás és a tipizálás követelményével egyenrangúak.

P. J. A.

NYELV ÉS GYÓGYPEDAGÓGIA (La Quinzaine littéraire, 1980. 332.)

Az ismert francia irodalmi folyóirat szeptemberi száma egy nehezen besorolható, különös egyéniséget hoz közelképbe: Fernand Delignyt, akinek a munkássága hosszú ideje ellenáll annak a rangsorolási-beillesztési szándéknak, melyet a kritika — mintegy létjogosultságát igazolandó — mindenütt feladatának tekint.

Deligny neve és kísérletei egy látszólag ellentmondásos szerző-közönség viszonyhoz társíthatók: bár nevelők és gyermekpszichológusok rendszeresen figyelemmel követik próbálkozásait, ő maga tagadja, hogy új pedagógiai irányzat kidolgozója volna.

Deligny 1913-ban született Lille külvárosában. 1937—1953 között tanító, a fiatalokri bűnözés megelőzésével foglalkozó szervezet tanácsadója, pedagógiai igazgató, megyei kulturális képviselő. 1953-tól 1965-ig erős pszichikai zavarokban szenvedő gyermekek társaságában él (és ez szó szerint értendő: nem „megfigyeléseket végez”, hanem ténylegesen közöttük

él, a külvilágtól elvonulva). 1967-ben fejezi be *Le moindre geste* című filmje forgatását, melyet Cannes-ban mutattak be, a Kritika Hetének keretében. 1967-től a cévennes-i hegyvidéken él, skizofrén gyermekek között. Művei — regények és tanulmányok — egyedülálló tapasztalatainak a kivetülései: *Graine de crapule* (1945), *Puissants personnages* (1946), *Les enfants ont des oreilles* (1947), *Adrien Lomme* (1976), *Le Croire et le craindre* (1978), *Les Détours de l'agir* (1979).

Méltatói e lapszámban arra törekednek, hogy a Deligny-mitoszt „olvasóközelbe” hozzák, s e célból bonckés alá veszik módszerét, regényei nyelvvezetét, tanulmányai fogalmi apparátusát.

Nevelői gyakorlatát P.-F. Moreau próbálja értelmezni *Amikor a pszichológia csődöt mond* című cikkében. Minden oly körben, amely támadja a hagyományos nevelést-iskolát, Delignyt illik idézni; műveit sokan és szívesen olvassák. Am elég-e ennyi ahhoz, hogy gyakorlatát teljesen új pedagógiának tekintsük? — teszi fel a kérdést a cikkíró. Ha azonban jobban odafigyelünk Deligny szövegeire, rögtön kiderül, hogy számára ez a kérdés lényegtelen: ő ugyanis magát és csoportját inkább nevelőnek, mint pedagógusnak tekinti. Tűnhet szófacsarásnak, ám szerinte van különbség a kettő között: a pedagógus az, aki inkább érzi magát egyfajta „tudás” — azaz a gyermekkel foglalkozó lélektani, szociológiai és egyéb ismeretek — birtokosának, mely sorompót állít a tudás tárgya (a gyermek) és a tudó (a pedagógus) közé. S Deligny nem azért határolja el magát a pedagógiától, mintha ellenezné a tudományosságot, hanem mert a konkrét nevelési gyakorlat híve; hosszas együttélése a külvilágtól elszakadt, teljesen magukba fordult gyermekekkel feljogosítja arra, hogy elvesse a klasszikus módszereket (annál is inkább, mivel ezek nem vezettek túl sok eredményre a sérült pszichikumú gyermekekkel való foglalkozásban). A hagyományos pedagógia nem tesz mást, mint minősít, negatív vagy beteges magatartásformákat állapít meg, s kidolgozza a jobbító szándékú, de nem eléggé hatékony módszereket és nevelői attitűdöt. Deligny olyan viszony híve, melynek a gyermek a nevelőnél nem kevésbé aktív részese. Az ő kísérletei akkor kapnak értelmet, amikor a lélektan csődöt mond, tehetetlennek bizonyul.

A beteg gyermekekkel való kommunikálás igénye a nyelv megújításának szükségességét jelenti Deligny számára: írásaiban a szavakhoz leggyakrabban társuló jelentések elvetésével kísérletezik. Célja megdönteni a szavak egyeduralmát az anyagi és fogalmi világ le-

írásában, felfoghatóvá tenni az írás által azt az emberi lényeket, mely a beteg gyermek korlátozott tudatfoslányaiban léteznek. Erre szerinte az általánosan érvényes — az épellekűek társadalmában használt — nyelv nem képes. Az általa használt nyelvezet — most már érthető módon — makacsul ellenáll az egyszeri megközelítésnek, „megtekert”, önmagára állandóan visszautaló kifejezőmódot művel. S minthogy a szavaknak csupán a leíró funkcióját ismeri el, kutatási eredményeiből nem tud (nem is akar) egyértelmű fogalmi rendszert fölépíteni. Célja ellentétes a pszichológusok rendszeralkotási kényszerével: olyan szókészletet próbál kialakítani, mely a befogadó számára erősen evokatív, sokat sejtető legyen, hiszen a beszédképtelen, korlátozott felfogóképességű gyermeknek csak ilyen nyelv tudja a világot valamelyest érthetővé, felfoghatóvá tenni.

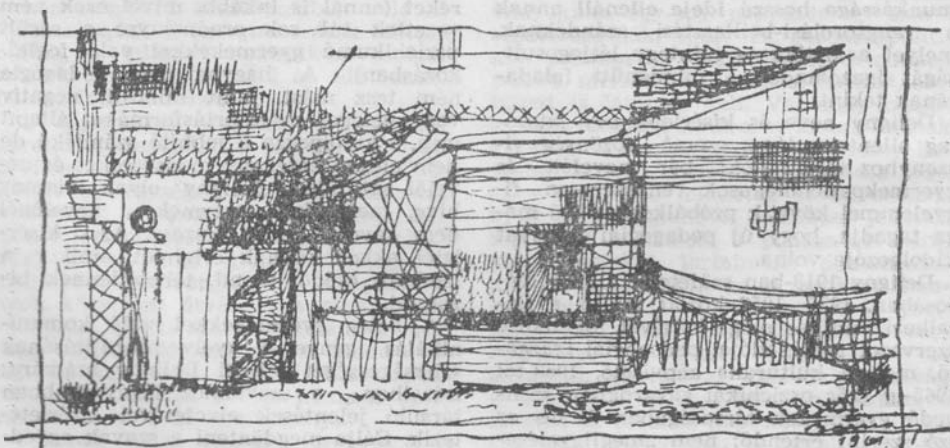
Bizonyára Deligny nyelvi gyakorlatának újszerűsége sugallta azt a gondolatot J.-M. Chaumont-nak, hogy egy Heidegger—Deligny összevetést kíséreljen meg. A cikkíró Delignyt nem akarja filozófusnak kikiáltani, Heideggert sem nevelővé „lefokozni”, csupán fölfigyel néhány egybeesésre kettejük nyelvszemléletében (bár ezt más-más igény alakította ki, a nevelői gyakorlat, illetve a nyelvi megformálásra törő filozófiai gondolat). Deligny törekvése: nyelvi eszközökkel láthatóvá, tapinthatóvá tenni az alany hiányát, nem-részvételét a cselekvésben, amikor fogyatékos, önmaga tudatával nem bíró gyermekről van szó. Allítása szerint éppen erre képtelen a nyelv: „a köznyelv mindinkább csökkenkénti annak esélyét, hogy pontosan azt mondjuk, amiről szó van“ (de dire ce dont nous parlons). Ezért próbálja a be-

szédfordulatok ürességét erőszakolt, „barbár“ kifejezésekkel feltölteni. Például egy magát állandóan himbáló gyermek láttán mi mást mondhatnánk, mint hogy „himbálózik“. Kijelentés, melyben az alany jelenléte nyelvtanilag jogos, ám a közlés nem továbbítja azt a tartalmat-tényt, hogy ez a mozgás öntudatlan, az alany nem vesz részt tudatosan ebben a cselekvésben. Ezért Deligny így fogalmaz: „A himbálózás megtörténik.“ S az ilyenfajta kísérletet Heidegger egyik kijelentése mintha jogossá tenné: „A nyelv kiszabadítása a nyelvtan bélyeiből azért, hogy a nyelvi elemeket eredetibb módon illeszthessük össze, a gondolkodás és a költészet fenntartott joga.“

Deligny (1980-ban megjelent) két legutóbbi kötete, azon túlmenően, hogy fényt vet a lelki sérült gyermekek gondozásának-nevelésének ez ideig homályos problémáira, megközelítésükre gyakorlati módszereket ajánl, emberfölfogásunk teljes megújítására szólít fel, újszerűen közelítve meg olyan alapvető kérdéseket, melyekkel a filozófia, etnológia, politikai gazdaságtan éppúgy szembe találja magát. Írásaiban mindent bonckés alá vesz: nevelési módszereket, intézményeket, társadalom és egyén viszonyát. Műveiből ezen túlmenően egy szinte lehetetlen vállalkozás igénye bontakozik ki: sem belülről, sem kívülről, épp a két sík határán beszélni egy olyan világról, amelyben a nyelvnek nincs sok esélye.

Deligny magukba fordult, hallgató kis embertársaiban a határhelyzetben lévő emberit leli meg, s tárja elénk; szándéka több, mint elgondolkoztatni. Ahogy egyik méltatója mondja: ahhoz, hogy kellőképpen értékelhessük Delignyt, úgy kellene élnünk, mint ő.

B. É.

Barscay Jenő: Vonalkombinációk (1961)